

Jeni Acterian *par elle-même*. A scrie – a exista

Maria EPATOV

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România

mariaepatov@gmail.com

Abstract: Our study aims to analyse the way in which the relationship between the author Jeni Acterian and her writing is constructed. We are interested in highlighting the relationship between *writing* and *existence*, as well in the way in which the activity of a writer influences her destiny. What we desire is to illustrate the path of the writer's artistic development, as well as the way in which the awareness of the responsibility to write is depicted in Jeni Acterian's *Diary*.

Keywords: *Jeni Acterian, diary, interwar, feminine, career.*

Context

Jeni (Eugenia Maria) Acterian s-a născut în 1916, fiind fiica cea mică a familiei Acterian. Urmează primii zece ani de școală la *Notre Dame de Sion* din București, dându-și apoi examenele, inclusiv cel de bacalaureat, în particular, din cauza greutăților materiale ale familiei. Se înscrie la Facultatea de Litere și Filozofie, pe care o absolvă în 1940. Îi este promisă o bursă de cercetare la Sorbona, dar izbucnirea războiului îi modifică planurile. Cu ajutorul lui Mircea Vulcănescu, se angajează ca referent la Casa Autonomă de Finanțe și Amortizare. În 1947 se înscrie la secția Regie a Conservatorului de Artă Dramatică. Face asistență de regie pe lângă Marieta Sadova (soția lui Haig Acterian) și Liviu Ciulei și traduce piese din engleză și franceză. După absolvirea Conservatorului, se angajează la Teatrul Municipal și, ulterior, la Teatrul Tineretului, dar regizează unele piese de teatru și în provincie. Se îmbolnăvește de maladia Hodgkin și moare la vârsta de 42 de ani. Opera ei cuprinde *Jurnalul unei fete greu de mulțumit*, apărut în trei ediții – una în 1991, cu titlul *Jurnalul unei ființe greu de mulțumit*, a doua în 2007, a treia în 2017–, și un volum de corespondență.

Povestea *Jurnalului* pare să reflecte însăși existența zbruciumată a scriitoarei: prima ediție, *Jurnalul unei ființe greu de mulțumit*, apare la editura Humanitas în 1991, titlul fiind modificat față de cel din manuscris, și anume *Jurnalul unei fete greu de mulțumit*, schimbarea titlului producându-se la sugestia lui Gabriel Liiceanu, tocmai pentru a evita eventualele interpretări misogine care ar fi știrbit din valoarea acestui veritabil document al unei epoci și al unui destin. A doua ediție păstrează titlul

inițial, semn că, în viziunea lui Liiceanu măcar, reacțiile misogine n-ar mai avea un teren fertile în spațiul românesc, pregătit să accepte identitatea feminină, fără a judeca scrierea în funcție de gen. A treia ediție completează textele precedente prin inserarea unor fragmente inedite, identificate de editorul S. Skultety pe baza manuscrisului integral, reconstituit în urma consultării, pe lângă manuscrisul editat de Arșavir Acterian, și a caietelor clubului „Pana Trăsnită”, din care Jeni a făcut parte. Istoria *Jurnalului* dezvăluie drama unei epoci; textul a fost salvat, trecând prin trei percheziții (după înăbușirea rebeliunii legionare, apoi în timpul primei și al celei de-a doua detenții ale lui Arșavir) și supraviețuind ascuns într-un cuțar metalic, îngropat în pământ. Editoarea primei ediții, Doina Uricariu, l-a sfătuit pe Arșavir, fratele scriitoarei, să lase manuscrisele Arhivei Naționale sau unei biblioteci de prestigiu, pentru a fi consultate în vederea unei ulterioare ediții, care să cuprindă textul integral, fără decupările făcute de Arșavir, din dorința de a păstra neatins secretele intime ale surorii sale.

A scrie. O analiză textistă

Opțiunea lui Jeni Acterian de a scrie jurnal este o consecință a apartenenței la tână generație interbelică. Fiind un tip de scriere care valorifică trăitul, prin suprapunerea aproape perfectă a *timpului trăirii* cu cel *al mărturisirii* [Simion, 2001: 95], jurnalul mizează pe sinceritatea notațiilor, autenticitatea fiind o consecință de natură etică, mai mult decât estetică. Autoarea jurnalului urmărește notarea cu acuratețe a propriilor senzații, emoții, atitudini față de realitate, autenticitatea sentimentelor prevalând asupra autenticității evenimentelor, ceea ce duce la formarea, în palimpsestul notațiilor, a imaginii scriitoarei, a cărei personalitate transpare dincolo de cuvinte și evenimente, întrucât, în jurnal, „*eul profund și eul biografic se suprapun perfect*” [Simion, 2001: 187].

Trăsăturile generației interbelice își găsesc forma de manifestare perfectă în paginile jurnalului, căci jurnalul presupune notarea experiențelor, având în vedere, dincolo de alte criterii, respectarea principiilor calendarității, cotidianității și a regularității. Jurnalul este o formă de confesiune în care timpul și spațiul interioare se suprapun peste realitatea exterioară, pe care o re-crează în pagini pline de notații fragmentare care se transformă în ficțiune involuntară. Dincolo de imaginea realității, „jurnalul va cuprinde, prin urmare, și un produs suplimentar, o suprarealitate provenită din tensiunea scrisului” [Mihăieș, 2005: 91] și dincolo de această suprarealitate, se va decela autoportretul scriitoarei, emițător și receptor, într-o primă fază, al propriului text. Așadar, jurnalul devine „o oglindă involuntară a eului. Adică forma cea mai complexă de autocunoaștere” [Mihăieș, 2005: 127].

Criza, specifică generației interbelice, reflectă, în fond, o criză generală a modernității, care „pune sub semnul întrebării identitatea culturală a colectivităților, precum și identitatea subiectivă a indivizilor” [Le Rider, 1995: 39]. Sentimentul acut de criză generează o re-construcție identitară, prin care scriitorul de jurnal, privilegiat al literelor, alege maniera în care se prezintă în fața cititorilor săi, construindu-și o identitate prin narațiune, intrând în spațiul autoficțiunii.

Într-o epocă a emancipării feminine, *Jurnalul* lui Jeni Acterian poate fi considerat mai mult decât o radiografie a epocii, una a devenirii scriitoarei. Evenimentele istorice care au schimbat cursul Europei și al României, precum Al Doilea Război Mondial sau ascensiunea și prăbușirea de la putere a mișcării legionare, sunt simple elemente de fundal, evidențiate doar în raport cu influența lor asupra existenței scriitoarei. Accentul este pus în cartea lui Jeni pe dezvoltarea, cadru cu cadru, a trăirilor sale, a suferințelor sale, a sufletului său. Reteritorializarea identitară pe care ne-am propus să o reconstituim nu poate trece cu vederea analiza unui mit personal, pe care Jeni îl împărtășește cu Arșavir, fratele ei: cel al *scrisului*. Paginile *Jurnalului* devin, la un nivel superior al textului, un *metajurnal*, axat pe raportul dintre *a trăi* și *a scrie*. Dacă verbului *a trăi* i se poate asocia luciditatea cu care scriitoarea își analizează trăirile, disecându-le aproape obsesiv, verbul *a scrie* denotă o ezitare sufletească, semn că scriitoarea este preocupată de felul în care își face notațiile, de dorința de a reuși să surprindă cât mai eficient inefabilul emoțional.

Condiția de intelectuală a lui Jeni impune o atenție detaliată asupra stilului pe care îl abordează scriitoarea. La fel ca în cazul lui Arșavir, și Jeni scrie pasaje în care autoreferențialitatea se îmbină cu luciditatea caracteristică autoarei, pentru a contura imaginea unei fete preocupate de ceea ce în termeni contemporani ar putea fi sintetizat prin *dezvoltare personală*.

Analiza relației autoarei cu scrisul trebuie să pornească de la intenția declarată de a nu-i fi publicat *Jurnalul*, intenție regăsită în paginile textului de mai multe ori: „Ar trebui să îmi transcriu caietul. Sunt acolo și unele pagini valabile, care ar merita să rămână. Sunt idei exprimate cam pripit și care, din această cauză, apar destul de încâlcite [...] cu toate că nici prin gând nu-mi trece să public aș ceva” [Acterian, 2007: 76]; autoarea notează în 1934; „ideea că ar putea vreodată să fie citite de cineva pur și simplu n-o pot măcar imagina. Ar fi o dezgolire, a cărei idee mi-e intolerabilă” [Acterian, 2007: 183], alături de instrucțiunile lăsate lui Arșavir de a arde manuscrisele, instrucțiuni, din fericire, nerespectate. Să fie oare această intenție legată de dorința de a nu-i fi afectată intimitatea, dat fiind faptul că, spre finalul *Jurnalului*, textul abundă în detalii personale care ar putea afecta un cititor cu o atitudine pudică, specifică pentru epoca în care au fost scrise, precum cele referitoare la viața sa sexuală și la legătura cu Alexandru Dragomir? În opinia noastră, aceste detalii nu fac decât să construiască imaginea unei ființe fragile, sinceră cu ea însăși și cu lumea în care trăiește. „Am refuzat promiscuitatea și m-am păstrat om întreg, curat și clar” [Acterian, 2007: 410], declară la vârsta de 30 de ani, în 1946, când începe o aventură sexuală cu Dragomir, sfidând regulile și normele morale ale epocii.

În ciuda intenției declarate de a nu-i fi publicat *Jurnalul*, există în textul lui Jeni referiri la imaginea unui posibil lector, primă ipostază a acestuia fiind un *alter ego* matur, care a dorit să reconstituie prin scris propria imagine: „Când scriu am impresia că fac asta pentru o altă Jeni mai în vârstă cu câteva zile, luni sau ani și care e mulțumită să știe cum era ea câtva timp înainte” [Acterian, 2007: 65], pentru ca mai apoi să extindă rețeaua posibilităților: „Nu știu pentru cine, dar scriam cu ideea

în subconștient că ce scriu va fi citit de cineva” [Acterian, 2007: 183]. Scriitoarea construiește un monolog din care transpare dorința de a fi înțeleasă de ceilalți, chiar dacă această înțelegere nu-i este accesibilă nici ei însăși, deși face eforturi de a-și defini neliniștile legate de scris: „Sunt uneori grozav de mulțumită că scriu. Foarte mulțumită. Pentru că pot să scriu tot ce vreau. Tot ce-mi trăsnește în cap, tot ce-mi vine să scriu, fără să adâncesc, fără să cizelez. Deoarece nimeni, niciodată nu va citi aceste caiete. Și atunci de ce oare nu scriu tot? De ce sunt lucruri pe care le trec cu vederea? Lucruri și idei care fac, poate, fondul adevărat al caracterului și temperamentului meu” [Acterian, 2007: 94]. Se întrevede o arhitectură gândită, premeditată, o imagine pe care scriitoarea este conștientă că o construiește, o camuflare a personalității sale într-un *alter ego* ce aparține scrisului și care se îndepărtează de imaginea mimetică pe care o presupune un jurnal. De altfel, Jeni citește jurnalele altor scriitori și remarcă ea însăși diferența față de propria-i scriere; jurnalul lui Stendhal nu o impresionează: „nu văd întrucât vărsăturile și constipația unui romancier celebru sunt mai interesante decât ale oricărui individ. În asta nu e nicio diferență” [Acterian, 2007: 219], părând a-i reproșa tocmai mimetismul exagerat, notarea cu fidelitate a tot ceea ce i se întâmplă. Același lucru îl constată și despre jurnalul Mariei Bashkitseff: „crâncen de superficial și mediocru” [Acterian, 2007: 228], pentru că își descrie rochiile, deci urmează aceeași coordonată mimetică a exteriorului, concluzionând: „Cred însă că ăsta e păcatul jurnalelor. Nu se poate aprecia omul după jurnalul lui” [Acterian, 2007: 228]. Afirmția sentențioasă pe care Jeni o face la adresa jurnalelor citite de ea nu se poate aplica propriului său jurnal. Caracterul intim, notarea și disecarea trăirilor, ignorând parcă evenimentele exterioare, diferențiază paginile lui Jeni de cele ale jurnalelor pe care ea le citește.

Există o dorință evidentă la Jeni Acterian de a se înscrie în regulile genului diaristic. În primele pagini ale jurnalului se remarcă efortul pe care îl face pentru a se conforma: „Nu știu ce să fac ca să-mi corijez stilul. Simt că scriu oribil. Recitind ce am scris, sunt furioasă că nu mă pot exprima mai simplu. Se degajă o atmosferă de prețiozitate și prostie care nu sună cu adevăratul meu caracter” [Acterian, 2007: 17]. Scriitoarea devine propriul său critic, poate cel mai aspru dintre toți. Din dorința de a construi o imagine autoscopică, recurge la utilizarea masculinului: „Sunt constrâns să mă concentrez”, pe care îl abandonează repede, nerezonând cu ființa sa interioară, distanțând prea mult discursul de propriul sine. Preocuparea autoreferențială este o constantă a scrierilor sale, la fel ca în cazul lui Arșavir. Jeni pendulează între încredere în sine: „Am citit câteva pagini din jurnalul meu. Ianuarie-august. Multe stupidități, dar sunt și câteva pagini bune” [Acterian, 2007: 46], „Ar trebui să-mi transcriu caietul. Sunt acolo și unele pagini valabile, care ar merita să rămână” [Acterian, 2007: 76], „Sunt uneori grozav de mulțumită că scriu. Foarte mulțumită” [Acterian, 2007: 94] și auto-dezamăgire: „Tot ce fac e inutil. Nu am încă energie să încep a scrie ceva. Mă tem că n-am să ajung să scriu niciodată” [Acterian, 2007: 49], „vreau ca, cel puțin, citind aceste pagini, să nu urlu de stupiditatea lor” [Acterian, 2007: 76], culminând cu „tot ce iese din noi se falsifică ori se degradează” [Acterian, 2007: 120], imagine exagerată, dar care reflectă

tendența inconștientă de camuflare a scriitorului, în general, și a sa, în particular, într-o imagine construită artificial în paginile scrise. În timp, această artificialitate este subliniată de rutinizarea actului de a nota în jurnal: „A devenit o obișnuință să iau caietul ca să scriu [...] De fapt, nu știu de ce scriu. După cum spuneam, probabil din obișnuință” [Acterian, 2007: 183], „De câte ori iau tocul în mână, am senzația că fraza pe care am s-o scriu am mai scris-o de nu știu câte ori sau au scris-o, în tot cazul, alții. Sunt obsedată de banalitatea oricărui lucru pe care îl fac sau spun” [Acterian, 2007: 269]. Rutinizarea actului de a scrie determină o schimbare de stil. Paginile de notații obsedante pe tema morții, a lucidității sau a spaimelor personale sunt înlocuite de pagini cu fraze simple, adesea eliptice de predicat, în conformitate cu stilul pur diaristic. Decizia schimbării este evidentă și asumată: „Reîncep jurnalul după cum fusese vorba, cu tot ce umple material zilele. Titluri de cărți, nume de oameni, filme, plimbări etc. etc. Va face funcție de memorie” [Acterian, 2007: 288]. Schimbarea de stil ar putea fi pusă pe seama faptului că scriitoarea se află în căutarea unei identități de creație, fiind conștientă că, prin accentuarea laturii reflexive în detrimentul notării precise, exacte, a evenimentelor exterioare, s-a îndepărtat de rigorile pe care le presupune jurnalul. Și, totuși, schimbarea nu e de durată. În scurt timp, Jeni revine la ceea ce nu știe încă în mod conștient că face parte din stilul său personal: frazele ample, reflexive, construite riguros, ceea ce o apropie de literatura propriu-zisă. Ea însăși notează această îndepărtare de genul diaristic: „Mi-am întrerupt iar "jurnalul"». Imposibil să-l țin regulat. Nu sunt un om disciplinat, nici harnic. Peste acest fapt nu se poate trece. Chiar cât am scris n-am scris zilnic. Le completam o dată pe săptămână, din memorie” [Acterian, 2007: 308], sau „Sunt din ce în ce mai convinsă că încercarea mea de jurnal e un lucru ratat. Duc o viață prea nedisciplinată și sunt prea leneșă” [Acterian, 2007: 312]. Ceea ce Jeni consideră un eșec – respectarea convențiilor genului diaristic – nu poate să fie decât un câștig în plan literar. Considerațiile pe care Jeni le face despre propriul scris denotă o preocupare pentru latura literară, preocupare pe care nu o ține ascunsă, exprimându-și intenția de a scrie literatură propriu-zisă: „Vreau să scriu cu orice preț o nuvelă ca să-mi încerc forțele. Pe urmă om vedea” [Acterian, 2007: 27], „Am un plan de roman, e adevărat, destul de vag [...] Aș descrie o fată cu ideile și ciudățeniile mele, cu visele mele și puțin cu ambianța vieții mele” [Acterian, 2007: 37], „mă urmărește ideea piesei. Dacă-aș putea-o scrie la Horez, ar fi o realizare. Măcar două acte ar trebui să scriu” [Acterian, 2007: 430]. Din păcate, aceste intenții nu s-au materializat, nu s-au concretizat. Singurele pagini rămase sunt cele ale *Jurnalului*, în care Jeni construiește o hartă involuntară a sufletului.

Concluzii

Spiritul tinerei Jeni se află în acord cu emanciparea feminină din prima jumătate a secolului al XX-lea și, cel puțin din punct de vedere istoric, transcende generația din care face parte. În ceea ce privește jurnalul ei, el reflectă o arhitectură personală multifacțată: femeie, scriitoare, intelectuală, înăuntrul generației sale și, în același timp, depășindu-și epoca. *A scrie*, la fel ca în cazul fratelui său Arșavir, devine

sinonim cu *a trăi*. Existența livrescă a lui Jeni transformă viața sa într-un roman, din paginile căruia cititorul descoperă o epocă și un personaj răzvrătit, care încearcă să-și construiască identitatea dincolo de limitările de tot felul, inclusiv de gen.

BIBLIOGRAFIE

- Acterian, 2007: Jeni Acterian, *Jurnalul unei ființe greu de mulțumit*, București, Editura Humanitas, 2007.
Le Rider, 1995: Jacques Le Rider, *Modernitatea vieneză și crizele identității*, Iași, Editura Universității „Al.I. Cuza”, 1995.
Mihăieș, 2005: Mircea Mihăieș, *Cărțile crude. Jurnalul intim și sinuciderea*, Iași, Editura Polirom, 2005.
Simion, 2001: Eugen Simion, *Ficțiunea jurnalului intim*, București, Editura Univers, 2001.